

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

52-2



Brno 2011

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis
Peer-reviewed journal

Ročník 52

Volume 52

Číslo 2

Issue 2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttkey, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Jiří Juchelka, Soňa Klanicová, Olga Lečbychová, Marián Mazuch,
Ladislav Nejman, Rudolf Procházka, Stanislav Stuchlík, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Technical Editors, typography

Pavel Jansa

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce

Adresa redakce

Adress

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i
Královopolská 147
612 00 Brno
IČ: 68081758
E-mail: pv@iabrno.cz
Internet: <http://www.iabrno.cz>

Tisk
Print

Azu design s.r.o.
Bayerova 806/40
602 00 Brno

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vychází dvakrát ročně

Vydáno v Brně roku 2011

Náklad 450 kusů

Časopis je na seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v ČR.

Copyright ©2011 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

nároží. Jáma, která plnila patrně určitou technologickou funkci při stavbě „paláce“, byla asi těsně před zahájením stavby zasypaná, její výplň byla v horní části zpevněna maltovým pasem a poté překryta zdí „paláce“. Vzhledem k datování nejmladší keramiky ze zásypu jámy 346 lze stavbu „paláce“ klást nejspíše až do pokročilé 2. poloviny 9. století.

Cennou stratigrafickou situaci se podařilo dokumentovat v těsném východním sousedství „paláce“, kde paralelně s východní stěnou stavby probíhal (palisádový?) žlab z doby současné s palácem nebo ji těsně následující. Jeho linii respektovala skupina hrobů, které patří patrně k nejmladším středohradištním hrobům v Mikulčicích (srov. Kouřil 2006). Naopak hroby uvnitř „paláce“ se zdají být starší než vlastní stavba.

Poloha „paláce“ jako původně asi nejvyšší přirozené místo akropole a celé mikulčické aglomerace hrálo s velkou pravděpodobností významnou roli v urbanismu předvelkomoravského i velkomoravského osídlení lokality. V této souvislosti nelze vyloučit ani možnou sakrální funkci místa, kterou s menší či větší mírou fantazie předpokládali L. Konečný (1978) a Z. Klanica (1988). Bližší určení funkce stavby je otázkou celkového vyhodnocení výzkumu a zpracování problematiky residenčních staveb raného středověku.

Lumír Poláček, Jaroslav Škojec

Literatura

Klanica, Z. 1988: Slovanský templ, palác a kostel. In: *Rodná země. Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc.* Brno, 156–167.

Konečný, L. 1978: Emporové rotundy s válcovou věží. *Umění* 26, 385–408.

Kouřil, P. 2006: Zu einigen Äußerungen der materiellen Nomadenkultur auf dem Mikulčicer Burgwall. *Přehled výzkumů* 47, 69–76.

Poláček, L. 2010: Die Kirchen von Mikulčice aus siedlungsarchäologischer Sicht. In: L. Poláček, J. Maříková-Kubková (eds.): *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle. Internationale Tagungen in Mikulčice VIII*, Brno, 31–55.

Poulik, J. 1975: *Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských*. Praha.

Resumé

Burgwall Mikulčice-Valy, Hauptburg, Grabung „Palast 2010“ (Nr. 86). Alt- und mittelburgwallzeitliche Periode. Burgwall, Siedlung, Gruber. Überprüfungsgrabung.

MIKULČICE (OKR. HODONÍN)

Intravilán obce, p. č. 19. Raný středověk až novověk. Sídliště, vesnice, usedlost. Záchranný výzkum.

Od června do září 2009 proběhl záchranný archeologický výzkum na pozemku p. č. 19 v centru obce Mikulčice, který byl vyvolán stavbou rodinného domu manželů Svobodových. Plošný odkrytí se uskutečnil v dvorní části někdejší zemědělské usedlosti, kolem souřadnice 48° 49' 5.721"N a 17° 3' 9.564"E (WGS-84). V květnu a

červnu 2010 pokračoval výzkum dokumentací při výkopu přípojek inženýrských sítí.

Při výzkumu se podařilo zachytit pravěké i raně středověké osídlení, zastoupené převážně keramikou obsaženou v mocné kulturní vrstvě, spočívající na písčitém podloží (srov. kapitola Doba bronzová, Doba železná). Lokálně byl zaznamenán i výskyt většího množství drobných fragmentů surového jantaru. Zahloubené sídlištní objekty se zde ve větší míře vyskytují již od přelomu 12. a 13. století. Ve zkoumaném prostoru se dále podařilo objevit z pozdního středověku až raného novověku dvě zahloubené stavby, zásobní jámy a řadu dalších drobnějších zahloubených objektů. Jedna pozdně středověká zásobní jáma, z poloviny zasahující pod sousední dům, obsahovala drobnou plastiku koníka z jemně plavené hlíny (obr. 80). Z výzkumu pocházejí také 2 pražské groše Václava II. a neporušený džbán ze 14.–15. století.

Ve výkopu pro kanalizační přípojku se podařilo objevit soubor gotických a renesančních kachlů. Kachle pocházejí minimálně ze dvou kamen. Většinu tvoří renesanční komorové kachle, jejichž čelní vyhřívací stěny zdobil reliéf s heraldickým motivem. Jedná se patrně o upravený erb vladckého rodu Prusinovských z Víckova. Římsové kachle jsou doplněny cimbuřím. Komorové reliéfní kachle doprovázely zlomky kachlů nádobkových. celý soubor lze datovat již do 16. století. Několika zlomky a jedním rohovým kachlem jsou zastoupena kamna gotická. Kachle s motivem sv. Jiří, který sedí v sedle koně a kopím probodává draka, je možné datovat do 15. století.

Dále výkopy přípojek narušily mělké základy obytné části raně novověkého domu, vyzděné z nepálených cihel, a novověký zaklenutý sklep z pálených cihel.

František Kostrouch

Resumé

Mikulčice (Bez. Hodonín), Innenbereich der Gemeinde, Parz. Nr. 19. Frühmittelalter – Neuzeit. Siedlung, Dorf – Bauernhof. Rettungsgrabung.

MIKULČICE (OKR. HODONÍN)

„Trapíkov“. Středohradištní období. Sídliště. Záchranný výzkum.

V priebehu mesiacov máj, jún, november a december roku 2010 realizovala mikulčická expozitúra Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i. predstihový archeologický výskum na polohe „Trapíkov“ v katastri obce Mikulčice (plocha M17). Potrebu výskumu na uvedenej polohe vyvolal stavebný zámer Archeologického ústavu AV ČR Brno, v. v. i. V dotknutom priestore je plánovaná výstavba novej budovy mikulčickej expozitúry Archeologického ústavu Brno. Z hľadiska geológie a geomorfológie skúmaného priestoru je rozhodujúca skutočnosť, že sa nachádza na pieskovej dune uprostred údolnej nivy rieky Moravy. Duna „Trapíkov“ leží 1 km západne od archeologického náleziska Mikulčice – Valy (Poláček, Škojec, Havlíček 2005). Z hľadiska historických interpretácií ide teda o priestor, ktorý prestavoval najbližšie hospodárske zázemie včasnostredovekej sídliskovej aglomerácie Mikulčice-Valy (Hladík v tlači; Poláček 2008).



Obr. 80. Mikulčice, intravilán obce. Středověká keramická plastika koníka.

Abb. 80. Mikulčice, das Innenbereich der Gemeinde. Mittelalterliches Pferdefigürchen.

V najbližšom okolí skúmaného areálu realizoval Archeologický ústav Brno menšie záchranné výskumy už v minulosti. V priebehu rokov 1957–1958 preskúmala M. Kostelníková 300 m JZ od plochy M17 na dune Virgásky pohrebisko z 9. resp. začiatku 10. storočia (Kostelníková 1958). Ďalšie záchranné akcie v súvislosti s budovaním telekomunikačných sietí realizovala na dune „Trapíkov“ mikulčická expozitúra Archeologického ústavu Brno pod vedením L. Poláčka v rokoch 1998 a 2003 (Poláček, Rutar 2004). Týmito výskumami sa podarilo preskúmať niekoľko objektov z otvoreného sídliska z 9. resp. začiatku 10. storočia. Okrem sídliskových objektov (6 chát, 10 zahĺbených objektov) sa v priestore medzi obydliami nachádzali aj 4 hroby.

Výskum v roku 2010 nadviazal na uvedené terénne aktivity. Záchranné práce boli primárne vyvolané plánovanou výstavbou. Z hľadiska systematického výskumu v Mikulčiciach však výskum plochy M17 koreluje s aktivitami zameranými na výskum sídelných štruktúr v zázemí centrálnej včasnostredovekej aglomerácie Mikulčice-Valy (Hladík 2010). Na základe projektu plánovanej budovy sme v dotknutom priestore vymerali plochu výskumu s rozlohou 2290 m² (89 štvorcov s rozmerom 5×5 m). Metodika terénneho výskumu vychádzala v zásade z kontextuálneho prístupu. Tento bol čiastočne modifikovaný pre špecifický charakter náleziska, ležiaceho na pieskovej dune uprostred riečnej nivy. Kontextuálne odoberanie jednotlivých štruktúr nebolo možné v nadložnej homogénnej vrstve. Pri znižovaní nadložnej vrstvy sme preto postupovali po mechanických horizontoch. Polohu hnutelných nálezov sme evidovali v rámci skúmanej plochy prostredníctvom pomocných sektorov a uvedených umelých horizontov, resp. v prípade, že to bolo možné, konkrétnych interpretovaných kontextov. Základnú identifikačnú priestorovú jednotku predstavoval

štvorec s rozmerom 5×5 m. V roku 2010 sme preskúmali 29 štvorcov. Vybrané kategórie nálezov (napr. predmety z drahých kovov, železné predmety, kostené predmety a pod., tzv. „drobné nálezy“) sme presne zamerali v súradnicovej sieti JTSK. Nehnutelné nálezy sme dokumentovali kresbne, fotograficky – šikmé aj kolmé snímky a priestorovo zamerali v súradnicovom systéme JTSK. Kolmé snímky sme následne digitalizovali (georeferencovanie a vektorizácia). Rozličné pozorovania a informácie o okolnostiach výskumu sme zaznamenávali do technického denníka. Jednotlivé nálezové situácie (kontexty a ich vzťahy) sme evidovali v príslušných formulároch.

Na ploche M17 sme v roku 2010 odkryli a zdokumentovali nasledujúcu nálezovú situáciu. Nadložná vrstva (hlinitopiesčítý sediment) dosahovala mocnosti od 20 cm vo vrcholovej časti dune do 100 cm na „úpätí“ dune. Plocha skúmaná v roku 2010 sa rozprestierala na S okraji dune. V S a SZ časti plochy prechádzali viete piesky pozvoľna do povodňových sedimentov. V povodňových sedimentoch, ktoré sa nachádzali v Z časti plochy, sme neobjavili žiadne archeologické nálezy v pôvodnom uložení, len výnimočne sme evidovali sekundárne premiestnené zlomky keramiky. Odkryté archeologické kontexty sa koncentrovali v SV časti skúmanej plochy. Hnutelné nálezy, predovšetkým fragmenty keramiky a zlomky železných predmetov (napr. nože, streľky, kovanie vedra), sa objavovali v nadložnej vrstve v podstate od povrchu. Ich koncentrácia sa zvyšovala na rozhraní nadložnej vrstvy a podložného piesku. V tomto horizonte sme boli schopní identifikovať aj jednotlivé sídliskové objekty. Celkovo sme v roku 2010 odkryli 5 objektov zahĺbených do pieskového podlažia. Dva z týchto objektov sme na základe deštruovaných kamenných pecí schopní interpretovať ako obydlia. Medzi nálezmi z týchto objektov dominuje keramika mikulčického výrobného okruhu (Mazuch 2009). V súbore železných predmetov sa nachádzajú napr. kliešte, streľky alebo ostroha.

Doklady osídlenia zistené výskumom sa koncentrujú na pieskovej dune. Ide o časť otvoreného sídliska, ktorého pozostatky sa podarilo odkryť približne 50 m východne a 50 m južne od plochy M17 už v predchádzajúcich výskumoch. Nálezy z roku 2010 potvrdili časové zaradenie sídliska do druhej polovice 9. resp. do prvej polovice 10. storočia. Podrobnejšie priestorové funkčné a chronologické vzťahy budú predmetom ďalšieho výskumu. Terénne aktivity na „Trapíkov“ budú pokračovať v roku 2011. Po ukončení výskumu predstavíme celkovú nálezovú situáciu konkrétnejšie.

Marek Hladík, Marian Mazuch, Lumír Poláček

Literatura

Hladík, M. 2010: Využitie GIS pri výskume sídelných štruktúr a spôsobu využívania krajiny v zázemí včasnostredovekej aglomerácie Mikulčice-Valy. In: E. Blažová, L. Gálová (eds.): *GIS v archeológii 2010*, Nitra, 8–25.

Hladík, M. v tlači: Výskum sídelných štruktúr v zázemí včasnostredovekého hradu v Mikulčiciach. In: *Zborník P. Kouřilovi k 60.*, Brno, v tlači.

- Kostelníková, M. 1958:** Slovanské pohřebiště na „Trapíkově“ u Mikulčic. *Přehled výzkumů 1957*, 60–65.
- Mazuch, M. 2009:** *Tzv. mladší velkomoravský horizont v Mikulčicích a otázka jeho poznání prostřednictvím studia keramických okruhů*. Rkp. Dizertační práce. Uloženo: Knihovna Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha.
- Poláček, L. 2008:** Das Hinterland des frühmittelalterlichen Zentrums in Mikulčice. Stand und Perspektiven der Forschung. In: L. Poláček (ed.): *Das wirtschaftliche Hinterland der frühmittelalterlichen Zentren. Internationale Tagungen in Mikulčice 6*, Brno, 257–297.
- Poláček, L., Rutar, R. 2004:** Mikulčice (okr. Hodonín), „Trapíkov“. *Přehled výzkumů 45*, 212.
- Poláček, L., Škojec, J., Havlíček, P. 2005:** Archäologische und geologische Untersuchungen der Sanddünen am Zusammenfluß von March und Thaya, Mähren. In: L. Poláček (ed.): *Studien zum Burgwall von Mikulčice VI*, Brno, 109–175.

Resumé

Mikulčice (Bez. Hodonín), „Trapíkov“. Mittlere Burgwallzeit. Siedlung. Rettungsgrabung.

MODŘICE (OKR. BRNO-VENKOV)

Havlíčková ulice, č. p. 236, p. č. 78. Mladší doba hradištní, vrcholný středověk. Pohřebiště, sídliště, městečko. Záchraný výzkum.

V březnu 2009 pokračoval záchraný archeologický výzkum vyvolaný stavbou rodinného domu na p. č. 78 v Havlíčkově ulici (Dejmal 2009, 405–406). Plocha leží v intravilánu obce Modřice, přibližně 80 m vzdušnou čarou od kostela sv. Gotharda a 50 m od Náměstí Svobody.

V tomto roce se výzkum soustředil na odkryv části plochy již dříve známého a narušeného pohřebiště, které bylo objeveno v roce 1977 v JZ cípu Náměstí Svobody (Měřínský 1980, 87; Měřínský 1984, 355–359; Stloukal 1983, 67–68). Toto pohřebiště pokračovalo pravděpodobně směrem na JZ a dále až mimo naši zkoumanou plochu. Na námi sledovaném prostoru došlo k odkrytí 18 (převážně mladšími zásahy porušených) hrobů (obr. 81). Podloží na lokalitě bylo tvořeno spraší, na kterou nasedal místy až 40 cm dochovaný půdní typ. Všechny hroby byly zahloubeny do spraše, průměrné zahloubení od dochované úrovně půdního typu se pohybovalo okolo jednoho metru. Pouze dva dětské hroby 815 a 816 se pravděpodobně nacházely na hranici půdního typu a spraše (pro porušení vrcholně středověkými situacemi se nepodařilo identifikovat rozměry hrobových jam). Na SZ straně zkoumané plochy byly hroby odbagrovány již před naším příchodem na lokalitu. Hroby pokračovaly nejspíše dále všemi směry, pouze na V straně se snad podařilo zachytit okraj pohřebiště.

Hrobové jámy byly obdélného půdorysu (často poškozené mladšími výkopy) s orientací Z–V, mírně vychýlenou k severu. Mrtví leželi na zádech s hlavou na Z straně, pouze v hrobě 812 se pohřbený jedinec nacházel v mírně skrčené poloze na boku. Popis jednotlivých hrobů vypadá následovně: hrob 800 patřil ženě ve věku 20–30 let, která

ležela na zádech s rukama podél těla. Hrobová jáma byla porušena mladšími zásahy. Jediný původní rozměr je zachytitelná šířka okolo 0,9 m. Podařilo se nalézt stopy po rakvi, jež byla široká přibližně 42 cm. Hrob neobsahoval žádné milodary. V hrobě 801 ležel muž ve věku 30–35 let, spíše gracilní postavy. Hrobová jáma měla rozměry 2,1×0,8 m. Mrtvý ležel na zádech s rukama složenýma v klíně. Pod kůstkami dlaně pravé ruky se nacházely vaječné skořápky. Opět se podařilo zachytit stopy po rakvi o rozměrech 1,8×0,4 m. Mrtvý v hrobě 802 ležel taktéž na zádech s rukama podél těla. Kvůli mladším zásahům chyběla lebka a dolní končetiny od kolen dolů. Hrobová jáma byla široká 0,8 m. Jednalo se o muže robustní postavy ve věku 40–50 let, o výšce kolem 173 cm. Jedinec měl podle svalových úponů silně vyvinutou muskulaturu. V pravém podpaží byl nalezen dvojdlňný, bohatě zdobený parohový předmět. V hrobě 804 o rozměrech 1×0,5 m ležely pozůstatky jedince starého asi 18 měsíců. Pro fragmentárnost ostatků nebylo možné spolehlivě určit pohlaví. V oblasti krku se našlo 6 drobných korálků (2 hliněné, 2 ze skelné pasty a 2 skleněné). Z hrobu 805 se podařilo zachytit pouze část hrobové jámy o šířce 0,8 m s dochovanými dolními končetinami jedince neurčitelného pohlaví. Hrob 806, opět porušený, o šířce 0,7 m, představoval mužského jedince, ležícího na zádech s rukama podél těla, jehož stáří se dalo určit na 16–20 let. Registrovali jsme jediný milodar, a to denár uherského krále Štěpána I. (997–1038). Denár ležel v pánvi zesnulého. Zajímavostí bylo, že jedinec měl levou stehenní a pánevní kost zakrnělou a nebyl tudíž za života schopen běžné chůze. Může se jednat o vrozenou vývojovou vadu či důsledek traumatu z dětství. Hrob 807 se nacházel ve stěně stavební jámy a byl zčásti porušen stavební činností již před naším příchodem na lokalitu. Délka hrobové jámy byla 1,9 m. Jednalo se o na zádech ležící ženu ve věku 23–25 let, vysokou asi 159 cm. Nepodařilo se nám zachytit žádný milodar. V hrobě 809, širokém 0,9 m, byly nalezeny dolní končetiny jedince mužského pohlaví, bez milodarů. Hrob 810 náležel ženě ve věku 35–45 let se středně robustní kostrou. Ta ležela na zádech s rukama podél těla. Na pánvi byly znatelné stopy po porodu. U pravé lopatky se nacházely vaječné skořápky. Hrob 811 představoval jedinou superpozici na pohřebišti. Měl orientaci SV–J Z a porušoval hrob 804. Hrobová jáma měla rozměry 0,75×0,4 m. V hrobě se nacházely pozůstatky novorozence, nejspíše chlapce, který ležel na zádech. V hrobě 812 byl pochován muž ve věku 25–30 let v mírně skrčené poloze na pravém boku. Dle antropologického posudku trpěl nejspíše leprou. Hrob 813 byl silně poškozen, přesto se podařilo rekonstruovat rozměry hrobové jámy, které činily 2,2×0,9 m. V hrobě ležely pozůstatky ženy ve věku 24–30 let středně robustní postavy. Mrtvá ležela na zádech a našly se u ní 2 esovitě záušnice (jedna u prvního obratle, druhá byla objevena uvnitř v lebce). Hrob 814, o šířce 0,6 m, obsahoval pozůstatky starší ženy bez milodarů. H 815 a H 816 představují dva dětské pohřby, které ležely na rozhraní spraše a půdního typu. Vlivem poškození mladšími jámami se nepodařilo zachytit rozměry hrobových jam a jedinci tak neleželi ani v anatomické poloze. V hrobě 815 se našel novorozenec, v hrobě 816 pak dítě ve věku 6–12 měsíců. Hrob 817 o rozměrech 1,9×0,8 m představoval mužského jedince